

KULTŪRA

MENAS LITERATŪRA MOKSLAS

Tarp ilgesio ir netikėjimo

Žmogus, būdamas sykiu ir kūrinys, ir kūrėjas, dažnai pamiršta pirmąją reikšmę ir perversina antrąją. Nors, sakyčiau, šis dvilypumas yra paties žmogiškumo esmė, tai, kas leidžia mums pakilti virš gyvūniškojo pasaulio ir sykiu nežvelgti į savo trapią prigimtį paniekinamai, jos nevertinant. Gražu yra tai, kas trupu, laikina, nepraktiška. Ir kas galėtų pasakyti, tikra ar plastikinė rožė yra ilgaamžiškesnė? Argi pats rožės vaizdinys nėra nemirtingas?..

Keista toji žmogaus prigimtis. Praktiškoji jos pusė reikalauja patvarių, ilgai tarnaujančių daiktų, o kita, kurią galima pavadinti estetiškąja, alksta trapaus, efemeriško grožio – saujoj ištirpstančios snaigės, vakarinės saulės spindulio, nuplevenančio gėlės žiedlapio. Dainos eilutės, eilėraščio posmo, gaidos ar atsitiktinės melodijos – kvapo, dvelksmo, žvilgsnio, prisiminimo...

Nereikėtų bijoti to, kad esame dvipusiai, pasidaliję tarp pragmatškumo ir efemeriškumo. Juk natūralu būti kūniškam ir tuo pačiu turėti dvasią; ir kūno, ir dvasios paslaptys ir slėpiniai yra nuostabūs ir sykiu – baugūs. Kūniškumo nereikėtų suvokti tik kaip geismingumo, lytiškumo, o dvasingumo – vien kaip gėrio buveinės. Mūsų kūnas, žvelgiant į krikščionybės mistikus, gali būti ir celė, ir vidinė pilis, ir, anot šv. Pranciškaus, „brolis asilas“, o dvasia, siela – alksantis, besiilgintis pavidalas, dvasinis kūnas skaudančiais nareliais.

Tik į ką mūsų ilgesys nukreiptas, ko mūsų siela šaukiasi?

Juk ir blogis yra dvasingumas, o ne abstrakti sąvoka, į kurią nereikia kreipti didelio dėmesio. Net ir „nekaltoje prigimtyje“ slypi tai, ką vadiname Musių Valdovu – puiki to paties pavadinimo W. Goldingo knyga nuvainikuoja mitą, kad jei vaikai valdytų pasaulį, viskas būtų tyra ir gražu.

Ne, taip nebūtų. Nebūtų, jei pasaulį valdytų vien moterys. Ir, žinoma, vien vyrai. Mes nuolat balansuojame tarp gėrio ir blogio – mes negalime būti anapus jų. Ir tai mes puikiai suvokiame. Todėl nepamirškime blogio. Nepamirškime jo kaip metafizinio dalyko – juk šiaandien puikiai galime įsitikinti, koks jis baisus, negailestingas, nepaaiškinamas, žiaurus. Nepasiduodantis edukacijai ir geriems norams. Klaidingai disonuojantis su viskuo, kas žmogiška ir dieviška: tiesa, meile, pagarba, atjauta. Prisikėlimu ir viltimi. Pragmatškumu ir metafizika.

Bet kas gi būtų, jei netikėtume viltimi, kad tiesa išsipildys?.. Jei netikėtume atpildu ir sukruvintu nekaltųjų drabužio išskaistinimu?..

Netgi netikėdami ilgėtumėmės to. Ir ilgesys įveiktų mūsų netikėjimą.

Renata Šerelytė

Janas Bulhakas. Šv. Dvasios vienuolyno koridorius, 1937 m.

AKMENS AMŽIUS

Guli akmuo, ant jo samtis su gulbės galva – trykšta šaltinis,

o rytas pilnas aušrinio

degančio viesulo, genančio tamsą atgal – švendrėse gimė mergytė iš gulbės kiaušinio; pelkėj tie gulbių kaulai, o

ledynmečio vėjai

sparną sustingdė, bet įžiebė, įpūtė ugnį, debesys plaukė lyg sniegas,

po jais tu stovėjai,

nokstant vandens riešutams,

kol gulbe įsikūnijai.

Judita Vaičiūnaitė

MRF

MEDIJŲ RĒMIMO FONDAS

Medijų rėmimo fondas 2025 m. suteikė 18 000 Eur paremti projektą: DRAUGAS laikraščio diasporos žiniasklaida.

Šio šeštadienio Kultūros turinys

1-as psl. Renata Šerelytė. Tarp ilgesio ir netikėjimo • 2-as psl. Leonas Peleckis-Kaktavičius. Likimo nepasirinksi. Jis renkasi tave (Eugenijus Ignatavičius, 3) • 3-as psl. Jūratė Ivanauskienė. „tik...ašara“. *Lacrima* – Marija Katiliūtė • 4-as psl. Algis Vaškevičius. Kauną papuošė nauji įspūdingi meno kūriniai • 5-as psl. Astrida Petraitytė. Vilniaus senamiesčio atnaujinimo agentūros edukacijos • 6-as psl. Ieva Marija Mendeikaitė. Vakarietiškosios linksmybės: *Calgary Stampede* • 7-as psl. Judita Vaičiūnaitė. „Kai prabundantis miestas...“ • 8-as psl. *Lacrima* – Marija Katiliūtė (tęsinys)

Kitame numeryje:

Aukštaitiška dvasia Vytauto Kaziėlos poezijoje • Rudeninių renginių šiuipinys: filmai, knygos, pristatymai

RAŠYTOJO UŽRAŠAI

Likimo nepasirinksi. Jis renkasi tave (3)**Leonas Peleckis-Kaktavičius**

Tęsinys. Pradžia 2025 m. lapkričio 8 d. „Kultūroje“

Jūsų kūryboje – išskirtiniai kaimo žmonių paveikslai, situacijos, daug tragizmo. Tuo, kas užrašyta, sunku nepatikėti, o patikėjus atsiranda daug erdvės minčiai. Ir ne bet kokiai, o lemties skerspjuvius gliaudančiai. Ar ilgai prieš sėdant užrašyti popieriuje savuosius tekstus autorius juos konstruoja galvoje? O užrašyti kaip ilgai niekam nerodomi? Ir kas pirmasis įgyja tokią teisę?

Jeigu esu ką vertingesnio parašęs, tai įvyko nesąmoningai, išsirutuliojo man nežinant ir gimė čia pat, prisėdus prie stalo. Apsakymai, kurie buvo sugalvoti iš anksto, su kuriais, kaip sakoma, padirbėta, yra šaltesni, rafinuoti, be emocinio užtaiso. Jeigu neužkabina dūšios, tai ir nušliauži paviršiumi. Kūrimo procesas – sunkiai nusakomas. Svarbiausia – per daug neatidėlioti, jeigu kas kirba viduje. Reikia mesti viską į šalį ir sėsti prie stalo, o ne lakstyti po parduotuves ar įstaigas su reikalais, kurie lyg ir pateisina tavo nerašymą. Praleidai reikiamą momentą, gyvybė atvėso ir turėjęs gimti kūdikėlis numirė. Per tarnybas ir visuomeninę veiklą mano atminty rikiuojasi jų nemažos kapinaitės.

Parašyto kūrinėlio nenešu tuoj pat į redakciją. Kai paguli kiek laiko stalčiuje, perskaitai, užpildai praleistus tarpus, patobulini žodį, sakinį ir tik tada su juo atsisveikini. Po manęs skaito tik redaktoriaus. Jeigu turi ką pasakyti, gali bet kur. Vieną iš geresnių novelių esu parašęs ant M. Mažvydo bibliotekos palangės, kitą – važiuodamas traukiniu į Kauną. Kaip matote, nesu rimtas rašytojas, o tik maištingas, neuoseklus literatas. Daug laiko ir energijos atidaviau publicistikai, visuomeninei veiklai – būdamas Sąjūdžio Seimo nariu, Piliečių chartijos sekretoriumi, Televizijos taryboje. Virsmo metu atrodė nuodėmė kurti ką nors rimto, solidaus, išskyrus publicistinius straipsnius, atvirus išsiskakymus, padedančius žmonėms susigaudyti, kas yra kas. Svarbiausia buvo atkurti nepriklausomą Lietuvą, o tik paskui imtis rašytojo plunksnos. Net širdau ant artimų draugų, kurie neįsitraukė į tą veiklą. Žinoma, buvau neteisybės ir karštakošis. Kai kas net iš dešiniųjų politikų laikė mane radikalu ir išbraukė iš LR Seimo rinkimų sąrašų. Gal ir gerai. Pernai vėl siūlė, – atsisakiau.

Ką Jums reiškia gyvenimo, likimo ir kūrybos sąsajos? Esate iš prietaringųjų giminės ar likimo pokštus ir smūgius beveik priskirti atsitiktinumams?

Likimo nepasirinksi, – jis renkasi tave. O tu tik sukuri reikiamas prielaidas. Gyvenimas mėto ir vėto, grūdina ir žlugdo tavo ambicijas, laužo, kaip mintuvai lauko liną. Jeigu atlaikai smūgius, išsitiesi, šis tas išeina. Visi likimo siunciami išmėginimai primami kiekvieno savaip. Sunkiausia jautresnės sielos žmonėms, kurie prisiriša prie gyvenimo, įsimyli žmones, gamtą, relikvijas, naiviai patiki: atsivėrus realybės tiesai, netekus iliuzijų sumokama dešimteriopai. Daugumą tave ištikusių įvykių, bėdų ir laimčių lemia atsitiktinumai, kaip ir pats žmogaus gimimas.

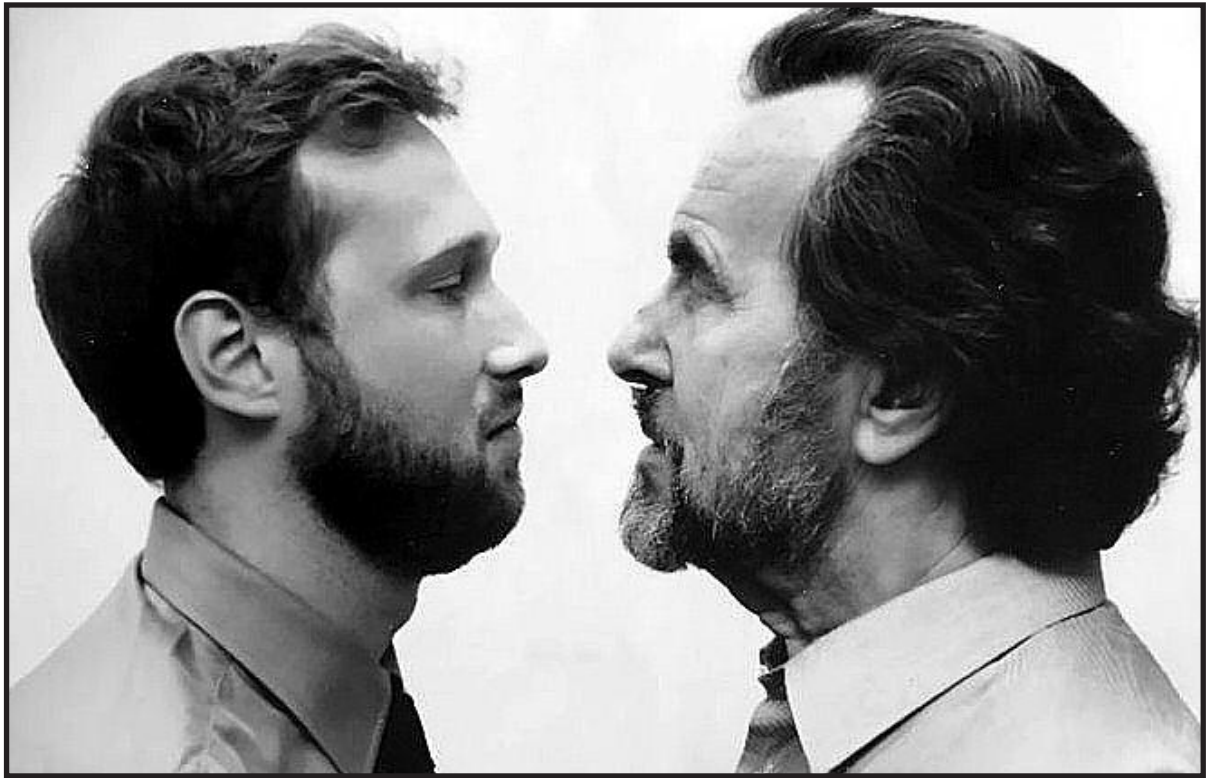
Mano gyvenime viskas įvyko atvirksčiai negu svajojau, planavau. Jaunystės metais mačiau save ateity rimtu disciplinuotu kūrėju – aktoriumi ar rašytoju, auginančiu gražią šeimą, karštai tikinčiu į Dievą, besilaikančiu aukščiausių moralės ir tikėjimo kanonų. Deja, sumanytoji tiesė išsivingiavo kaip virvelė ant tako. Daugelį blybių, dėl kurių smerčiau kitus, įvykdžiau pats. *Salto mortale*. Ant savo antkapio galėčiau užrašyti A. Čechovo „Žuvėdros“ personažo Sorino žodžius: „Žmogus, kuris norėjo“.

Kiek suprantu, „Marso pilnatyje“ Paties gana daug?

Taip, „Marso pilnatis“ yra daugmaž autobiografinis romanas. Žinoma, su papildais, pafantazavimais ir išmone.

Jūsų apsakymuose daug žmogiškosios atminties, neteisybės, skausmo, negirdėtos tiesos atskleidimo. Ypač tie dalykai ryškūs Atgimimo pradžios metais pasirodžiusiame rinkinyje „Chrizantemų autobuse“. Kada tie įspūdingi tekstai parašyti?

„Chrizantemų autobuse“ novelės buvo parašytos

E. Ignatavičius su sūnumi Pauliumi.

Reklaminė OKT spektaklio nuotr.

brėkstančios nepriklausomybės išvakarėse po skaudžios artimų žmonių netekties, jų tarpe motinos. Po to sekė asmeninio gyvenimo iliuzijų griūtis ir pradimai. Tik tada pajutau tikrąją vienetvę ir vienišumą. Buvau tarsi išdraskytas į gabalus. Gal todėl ir kūrinėliuose įstrigo sudužusių vilčių atplaišos, išsiveržusios iš sielos gelmių.

Ką Jūsų gyvenime pakeitė Nepriklausomybė?

Ji mus užklupo staiga ir netikėtai, laisvei nepasirošusius. Tada, kai tauta jau buvo praradusi bet kokias viltis jos sulaukti. Kai devintojo dešimtmečio pradžioje, berods, 1983 ar 1985 metais, paskutiniame sovietinių dramaturgų seminare Picundoje išsinekus apie politiką, vienas estukas pasakė, kad, ko gero, 1992 metais Pabaltijo respublikos gali tapti nepriklausomomis, pastatėme ausis, – sapalionė. Tačiau pranašystė išsipildė. Kaip iš dangaus nukritusi laisvė nušvietė ir atskleidė tautos likusių sąmonėje glūdėjusių tikslus ir sampratas, kurios buvo labai toli nuo siekių, už kuriuos galvas guldė tūkstančiai partizanų, o kiti tūkstančiai kalėjo užpoliarės ar Sibiro, Kazachstano gulaguose.

Mano gyvenime ji mažai ką pakeitė, nereikėjo jokios „perestroikos“, nes buvau nepriklausomos mąstysenos, *inakomyšliuščij*. O šiaip buvo be galo džiugu, nukrito nuo galvos slegiantis okupacijos dangtis, cenzūros akys ir ausys, išnyko okupantų karėvių marširavimai Vilniaus gatvėse, dingo persekiojimo skrupulai, žmones atvedė iki paranojos. Ki-

tas oras ir kitas dangus nušvito virš tėvynės laukų ir girių. Jaučiau visa esybe, kad griuvu geležinė uždanga ir galiu keliauti į visas pasaulio šalis. Nors neturiu pinigų ir nekeliausiu, bet žinau, kad labai panorėjęs galėčiau. Galiu rašyti ką noriu ir kada noriu. Gaila, kad tai įvyko jau artėjant gyvenimo saulėlydžiui, o nejaunystėje, kol dar buvo pilni partizanų miškai. 1991 metais viešint Čikagoje dalyvavau lietuvių išeivių mitinge Lemonte – buvo dėkojama JAV vyriausybei už Lietuvos nepriklausomybės pripažinimą (nors ir pavėluotą). Giedant Lietuvos himną jaučiau už nugaros rikiuojantis mūsų partizanų šešėlius – tai jie turėjo stovėti pirmoje eilėje ir tribūnose.

Labai apmaudu, kad išsipildė kartą Piliečių chartijos susirinkime kalbėjusios prancūzų politologės Françoise Tom žodžiai: „Jūs pamatysite, kad po kurio laiko ir jūsų šalyje buvusioji nomenklatūra – kelis kartus persivadinę neokomunistai atsiims valdžią. Jie labai gudrūs ir patyrę valdžios išlaikymo meistrai.“ Nepatikėjau. Maniau, kad toji prancūzė taip šneka, nes nepažįsta mūsų tautos dvasinių nuostatų, jos tvirtumo. Deja, jos žodžiai išsipildė.

Tvirtos opozicijos nėra iki šiol. Skaudu dėl iškeliaujančios, nykstančios tautos, dėl išgalėjusio cinizmo ir pragmatizmo. Ore tvyro visais ryšių ir komunikacijų kanalais spinduliuojančios hedonizmo, sekso, kosmopolitizmo idėjos, tautos dvasinį klodą nustūmusios į požemius.

Pabaiga kitame numeryje

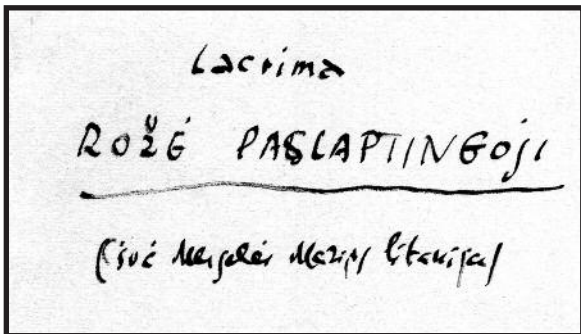

E. Ignatavičius (kairėje) su lagerio bičiuliu vidukliškiu partizanų ryšininku Zigmą Vaičiū. Asmeninio archyvo nuotr.

„tik... ašara“ Lacrima – Marija Katiliūtė

Jūratė Ivanauskienė

Marija Katiliūtė-Lacrima. Nedažnai sutinkamas vienuolės, vienos ryškiausių religinės poezijos kūrėjų vardas. Rudenį, minėdami šios itin kuklios asmenybės 95-ąsias gimimo metines, peržvelgėme Maironio lietuvių literatūros muziejuje saugomas archyvalijas, susijusias su poetės gyvenimu ir kūryba. O jų labai nedaug. Vertingiausias – poeto Bernardo Brazdžionio saugotos ir su jo rinkiniu 2003 m. parkeliavusios rankraštinės *Lacrimos* knygos, laiškas, kelios nuotraukos. Kodėl tiek mažai šios rašytojos atminimo ženklų, taip menkai atskleistas sudėtingas gyvenimas? Atsakymas galėtų būti tik vienas – kančios kupinas uždaras gyvenimas.

M. Katiliūtės-Lacrimos rankraštinė knyga „Paslaptingoji rožė“ su B. Brazdžionio užrašu ant aplanko

Marija Katiliūtė gimė 1930 m. spalio 4 d. Mačiūnuose, Ašmintos valsčiuje, Marijampolės apskrityje. Pati yra sakiusi: *Turbūt nėra sunkesnio egzamino už tą, kurį pateikia gyvenimas: kalbėti apie save. Esu iš derlingos rašytojų Prienu žemės. <...> Likom su Tėveliu visas penketas. Aš buvau vidurinioji (tada devynerių metų). O prieš akis – nematomi našlaičių vargai... karas, miško brolių susirėmimai su sribais (gyvenom prie pat miško), gaisrai, kalėjimo skonis. Kupinos siaubo dienos ir naktys. Ne sykį teko žiūrėti mirčiai į akis. Bet Apvaizda budėjo. Tik ta mano „graži ateitis“ kažkur užtruks... Dešimt ilgų metų prabėgo laukiant galimybės tęsti mokslą. Kančia padarė mane drovią, tylią, užsisklendusią savy. Tokia ir likau. Pamažu teko išmokyti buities ir nedidelio ūkio darbų, kartais – darbuotis labai nelengvai... (padarinius jaučiu ir šiandien). Mokslą tęsiau Prienu vakarinėje vidurinėje mokykloje. 1950 m. iškart pradėjau nuo šeštos klasės. Mokyti sekėsi, nors dažnai pamokas tekdavo ruošti tik per pertraukas. Buvau netgi pirmūnė.*

Baigusi mokyklą, įstojo į Vilniaus universitetą studijuoti lietuvių kalbos ir literatūros. Studijuo-

Marija Katiliūtė – *Lacrima* 2004 m. balandžio 16 d.

dama 1961 m. Marija slapta savo gyvenimą paaugojo Dievui ir tapo pogrindyje veikusios Kristaus Karaliaus diakonų kongregacijos seserimi. Vėliau diplomuota lituanistė dirbo žurnalų „Kultūros barai“ (1971–1988), „Katalikų pasaulis“ (1988–1995) redakcijose.

Dievui skirti ir jos eilėraščiai. Anot literaturologės Dalios Čiočytės, *klasikinio angliškojo soneto formos eilėraščiuose vyrauja religinė meditacija, dažnai įgaunanti tautinį atspalvį; daugelis eilėraščių virtę bažnytinėmis giesmėmis. Kūrybai būdinga teologinių tiesų kaip slėpinių interpretacija, poetinis metafizinis dialogas.*

Sovietmečiu religinė poezija buvo tabu. M. Katiliūtė ją rašė, neskelbdama nei vardo, nei pavardės, posmai dažnai buvo laikomi liaudies kūryba, eilės virsdavo giesmėmis. Lietuvoje išleisti šios poezijos nebuvo jokių galimybių, tačiau nuorašai keliavo iš rankų į rankas, pasiekė išeiviją, buvo skelbiami jos periodikoje, išleisti, nenurodant kūrėjo vardo ar pavardės, todėl kėlė diskusijas dėl autorystės.

Maironio lietuvių literatūros muziejuje saugomos keturios rankraštinės Marijos Katiliūtės-Lacrimos religinės poezijos knygos, parkeliavusios kartu su Bernardo Brazdžionio archyvu. Vargu ar šiandien dar galima atsekti, kas, kada ir kur šias knygas atpausdino, įrišo, platino. Neaišku ir tai, kaip jos pateko į poeto B. Brazdžionio rankas.

Kebliausia autorystės mįslė kurį laiką buvo apgaubta Švenčiausios Mergelės Marijos litanija, vėliau publikuota knygoje „Paslaptingoji rožė“ / Šv. Mergelės Marijos litanija/. Šešiasdešimt septyniuose mašinraščio lapuose įrašyti 65 eilėraščiai, sukurti

Vilniuje 1966–1967 m. Poezijai paplitus, 1969–1972 m. jie buvo priskirti V. Mykoliaičiui-Putinui. Prisimena diskusijas dėl autorystės ir pati kūrėja: *Tai vyko tarp 1966 ir 1970 metų. Jau buvau šį tą parašiusi. Tada kaip tik vyko ginčai dėl mano stambaus sonetų Mergelės Marijos garbei ciklo (knygos) autorystės (sklido kalbos, kad tai Vinco Mykoliaičio-Putino darbas). Kažkaip panorau, kad kas pažvelgtų į tą kūrinių kompetentingai. Pasitaikė proga pasikalbėti su Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto darbuotoja dr. Brone Kazlauskiene (prieš keletą metų jau iškeliavo Amžinybėn). Ji mielai sutiko patarpininkauti: taip atsidūriau pas prof. Vandą Zaborskaitę. Žinoma, patikinta, kad autorystės ji niekam neatkleis. Pasidomėjusi ir perskaičiusi tą knygą, Profesorė prisipažino: „Kai pažvelgiau į antraštę, pamaniau: dar vienas sentimentalus kūrinys... Bet aš nežinojau, su koku lygiu susiduriu.“ Paskui Ji dar paprašė parūpinti vieną egzempliorių asmeniškai Jai.*

Profesorė V. Zaborskaitė duoto žodžio laikėsi. O tuo tarpu anapus vandenynų virė karštos diskusijos – M. Katiliūtės Švč. M. Marijos litanija, Šv. Rožančiaus paslaptys, Sonetai Jėzaus širdžiai, kiti poezijos rinkiniai nenurodant autorystės buvo išleisti JAV, Australijoje, Brazilijoje, Kanadoje.

GLUOSNIAI / RYKAS/ciklo

„Iš Tavo rankos gaunu savo ryšą“
/–T Paskelink, Dainiav, kvėptus žodžius!/
Ir skubinuos mažų darbų daryti
Su meile ir dėkingumu didžiuliu...

Iš Tavo mielo glėbio neišeisiu...
Palaimink ryšą, Tavo bus diena...
Palaiminti žiedai neš meilės vaisių,
Jos bus ir žemė, ir širdis pilna...

Prinkit, gluosniai, Tėvo meilę švelnią,
Ją gerk lyg vrasą tu, širdie man!...
Pabudo ryšas ant apvaizdos delno,
Ir virpa žemė su nuotaka jauna...

Išėgau pasitikti Meilės ryšą...
Iš... ašara per skruostą imsisirto...

1989.05.30.
1989.05.30.

*Cit. B. Brazdžionio.

Iš M. Katiliūtės-Lacrimos rankraštinės knygos „Gyvenimo šventė“

M. Katiliūtės-Lacrimos knygų pristatymas Maironio lietuvių literatūros muziejuje 2004 m. balandžio 16 d. Iš kairės: skaitovė V. Mickuvienė, kunigas V. Aliulis, M. Katiliūtė, muziejaus direktorė A. Ruseckaitė. Kalba poetės brolis Povilas Katilius (1996–2000 LR Seimo narys)

Australijoje gyvenanti V. Mykoliaičio-Putino sesuo M. M. Mykoliaitytė-Slavėnienė poetui Kaziui Bradūniui į JAV 1969 m. spalio 14 d. rašė, laiške keldama problemą dėl Lietuvoje ir JAV publikuojamos neva Putino religinės poezijos: *Reikalas liečia Putino religinę poeziją, kurios posmų esate paskelbę ir „Draugo“ literatūriniame skyriuje. Vėliau šie posmai buvo pakartoti australiškame savaitrašty „Tėviškės Aiduose“. Beveik tuo pačiu metu gavau iš Lietuvos literatūrinių sluoksnių užuominų apie tąją Putino vardu skelbiamą religinę poeziją. Buvau įtikinėjama, kad toji poezija – gryna falsifikacija, kad tai „kultūrinis ir literatūrinis chuliganizmas“ ir pan. Esą Putino literatūriniame palikime jokių pėdsakų neužtikta, kad Putinas tokius eilėraščius kada nors būtų rašęs. O jų esą Lietuvoje cirkuliuoja gana daug – net apie 65 eilėraščiai, taigi visas rinkinys. Taip pat laiškuose rašoma kaltinimų ir „Draugui“, kam tą falsifikaciją jis populiarinąs užsienio lietuvių tarpe. <...> Taigi, jeigu turėtumėt įrodančios medžiagos (gal paties Putino rankraščių), kad ta religinė poezija yra tikrai Putino parašyta, prašyčiau mane apie tai painformuoti. Esu įtaigojama tuo reikalu aiškiau pasakyti.*

Kauną papuošė nauji įspūdingi meno kūriniai

Algis Vaškevičius

Šį mėnesį Kaune atsirado nemažai naujų meno akcentų, kurie papuošė Laikinąją sostinę. Mažajame ažuolyne, šalia Ažuolyno bibliotekos lapkričio 4-ąją įvyko Tarptautinio skulptūros simpoziumo metu sukurto skulptūrų ansamblio atidarymas. Į renginį susirinko miesto vadovai, garbūs svečiai, menininkai ir kultūros entuziastai. Per garsų judesio ir šokio sintezę buvo pristatytos dešimt skulptūrų, sukurtų talentingų kūrėjų iš Lietuvos, Latvijos ir Ukrainos. Visos jos interpretuoja į UNESCO pasaulio paveldo sąrašą įtrauktą Kauno modernistinį paveldą.

Mažasis ažuolynas, kuris yra įsikūręs tarp K. Petrausko, Parodos ir Radastų gatvių, tapo tarsi gyva erdve, o joje susitinka gamta, istorija ir menas. „Šiandien yra ypatinga diena, vainikavusi kelių mėnesių mūsų visų bendrą darbą. Tarptautinis skulptūros simpoziumas baigtas ypatingai sėkmingai. Daugybė juodo darbo liko nematomas, nors iš esmės buvo lemiamas. Per tris savaites skulptoriai turėjo apdoroti du kubinius metrus granito. Šį projektą lydėjo išskirtinis geranoriškumas visų dirbančių, noras padėti, kad skulptūros būtų šventė mums visiems“, – sakė šio projekto kuratorė, Lietuvos dailininkų sąjungos Kauno skyriaus pirmininkė Rebeka Bruder.

Pasak simpoziumo organizatorių, šie nauji Kauno meniniai akcentai sujungia skirtingų šalių kūrėjus ir primena, kad modernizmas Kaune nėra stilingas istorijos ženklas, o gyvas tiltas tarp praeities ir dabarties. Tai pabrėžė ir Kauno miesto meras Visvaldas Matijošaitis, akcentuodamas, jog menininkų kūryba ne tik praturtina miesto viešąsias erdves, bet ir tampa jo tapatybės dalimi.

„Apėjau skulptūras, tai, liaudiškai sakant, pavydžiu sau ir visiems miestiečiams tokio grožio, kurį pamačiau čia. Pirmiausia noriu padėkoti Lietuvos dailininkų sąjungai, ypač jos vadovei R. Bruder, taip pat bendrovei 'Akmelita ir Ko' bei visiems skulptoriams. Ne kartą esu sakęs, kad lengviausia skriausti menininkus, todėl mūsų tikslas – jiems suteikti darbo ir puošti miesto viešąsias erdves“, – teigė meras.

Iki metų pabaigos Kaune iškils dar keletas skulptūrų. Viena jų įamžins Mikalojaus Konstantino Čiurlionio, kurio 150-ąsias gimimo metines minime šiemet atminimą, kita bus skirta inžinieriui, visuomenės veikėjui Petruui Vileišiui. Tai ne tik meno kūriniai, bet ir miesto, jo žmonių idėjos ir istorijos.

Šventinė naujojo ansamblio atidarymo ceremonija subūrė miesto vadovus, menininkus, kultūros organizacijų atstovus bei gausų būrį kauniečių,

Vienybės aikštę pagyvinęs istorinis bareljefas buvo kuriamas net trejus metus.

Algio Vaškevičiaus nuotraukos

Kauno Ažuolyną papuošė trijų šalių menininkų sukurtos skulptūros.

norėjusių iš arčiau susipažinti su skulptūromis bei jų autoriais. Renginio svečiai buvo pakviesti drauge su Kauno šokio teatru „Aura“ leisti į meninę ekskursiją po modernizmo skulptūras – performansą, kuriame judesys, garsas ir forma virto vientisu pasakojimu apie miestą, jo istoriją ir kūrybos energiją.

Buvo aplankyta kiekviena iš dešimties skulptūrų, sukurtų menininkų iš Lietuvos, Latvijos ir Ukrainos – skulptorių Ąrio Smildzers, Stasio Žirgūlio, Volodymyro Kochmaro, Mindaugo Jurėno, Gedimino Pašvensko, Arvio Kantiševso, Olenos Dodatko, Vytauto Naručio, Donato Dovidavičiaus ir Gintario Juozo Česiūno. Renginyje dalyvavę Kauno skulptoriai norintiesiems pristatė savo kūrybos braižą, idėjas bei kūrybinį procesą.

Šioje erdvėje įkurdintos skulptūros tapo ne tik meniniais akcentais, bet ir atvira galerija po dangumi. Ji simboliškai susisieja su Valstybės šimtmečiui įkurta Lietuvos verslo alėja ir „Pinigų kalnu“. Kartu šios erdvės sujungia istoriją, kūrybą, verslą ir Kauno modernizmo dvasia toliau gyvena darbuose, idėjose ir drąsoje veikti.

Tarptautinis skulptūrų simpoziumas vyko rugsėjo 8–29 dienomis ir po 20 metų pertraukos sugrąžino šiuolaikinės skulptūros kūrimo dvasią į Kauną. Kūriniai įvairiai interpretuoja prieškarinio modernizmo ir miesto tapatybę. Skulptoriai savo darbuose nagrinėja racionalumo, funkcionalumo, kūrybinės energijos, žmogaus ir miesto santykio bei pažangos temas.

Projektą, kuriam iš viso skirta 264 tūkst. eurų, finansavo Kauno miesto savivaldybė ir Lietuvos dailininkų sąjungos Kauno skyrius. Tikimasi, kad Tarptautinis skulptūros simpoziumas bus organizuojamas ir kitais metais.

Lapkričių naujas įspūdingas meninis akcentas papuošė ir miesto centre, greta Vytauto Didžiojo karo muziejaus sodelio esančią Vienybės aikštę. Joje iškilo naujas meno kūrinys iš bronzos ir plieno. Daugiau kaip 2 tūkstančius įvairių elementų talpinantys preciziški bareljefai atsispindi reikšmingas Kauno istorijos epochas: miesto ištakas, Napoleono Bonaparto metus ir Laikinosios sostinės laikotarpį. Per trejus metus UAB „Metalo formos“ ir Vyčio paramos fondo iniciatyva gimęs kūrinių triptikas jau tapo nauju istorinės ir kultūrinės atminties akcentu mieste.

Naujas meno kūrinys – trys didelio formato bronzinės-plieninės plokštės, kuriose pavaizduota keli šimtai figūrų, pastatų, technikos elementų. Ši originali kompozicija sukurta „Lego“ kaladėlių principu, jungiant maždaug 2 tūkst. detalių į vientisus paveikslus, sumontuotus ant nerūdijančio plieno pagrindų.

„Šiandien noriu padėkoti Vyčio paramos fondui ir Viliui Kavaliauskui už idėją pasakoti Kauno istoriją štai tokiu būdu. Ačiū skulptoriui Antanui Vaičekauskui, bendrovei 'Metalo forma' kolektyvui už unikalų meno kūrinį Kaunui ir kauniečiams. Taip pat dėkoju istorikams Simonui Jazavitaui ir Arvydui Pociūnui bei visiems prisidėjusiems. Džiaugiuosi, jog Kauno galerija po atviru dangumi pasipildė dar vienu reikšmingu akcentu“, – sakė Kauno miesto meras V. Matijošaitis.

Nukelta į 8 psl.

Filmo „Balta tamsa“ kadras.

A. Petraitytės nuotraukos

Rėda Brandišauskienė (kairėje) pristato savo su bendraminčiais sukurtą filmą

Vilniaus senamiesčio atnaujinimo agentūros edukacijos

Astrida Petraitytė

Vis dar nutinka ir netikėti atradimai Vilniaus senamiestyje – štai romantiškoje Stiklių gatvėje ne tik prestižinis restoranas – vos išsukus iš Rotušės aikštės galima praverti 4 numeriu pažymėto namo vartelius, aklinus, tad ir neįtarsi, kad už jų – kiemelis su Vaclovo Krutinio skulptūra „Metraštininkas“. Kiemelį riboja mūro sienos, senosios architektūros gerbėjams ir tyrėjams verta akis paganyti j, manytina, XV–XVII a. statinius (tiesa, karo metais gerokai nukentėjusius, o atstatytus, kiek įmanoma, autentiškai po 1970 m.). Bet mano tikslas šįkart – dar nelankyta institucija, įsikūrusi šiame pastate – Vilniaus senamiesčio atnaujinimo agentūra (VSAA). Ši Viešojo įstaiga, savivaldybės įkurta jau 1998 metais, savo misiją įvardija neformalaus švietimo, konsultacijų, tyrimų, stebėsenos ir informacinės sklaidos veiklas, skirtas sostinės kultūros paveldo vertybėms saugoti, garsinti ir pan. Tarptautinio bendradarbiavimo dėmuo taip pat svarbus – gi Vilniaus senamiestis saugomas kaip UNESCO paveldo vertybė.

Regis, pastaraisiais metais agentūra suaktyvino savo edukacinę, šviečiamąją veiklą – vis šmėkšteli kvietimai tai į pasivaikščiojimus po Vilnių, tai į vienos ar kitos tematikos paskaitas. Pažintį su VSAA pradėjau lapkričio vakarą – Rėdos Brandišauskienės trumpametražio filmo „Balta tamsa“ peržiūra ir šio meno kūrinio aktualizuotos problemos aptarimu. Gi prieš keletą metų ant Išganytojo kalvos šalia architektūros paveldo – bendru Misionierių pavadinimu žinomos bažnyčios ir vienuolyno – iškilio modernus „Misionierių sodas“, gyvenamųjų namų kompleksas. Išties kvietimas sukirbino būtuųjų vienuomenės protest prieš paveldo niokojimą atgarsius.

Štai Vilniaus arkivyskupija (kuriai statiniai grąžinti) architektūros ansamblio istoriją pristato:

„Vilniaus Misionierių vienuolyno ir Viešpaties Dangun Žengimo bažnyčios ansamblis yra viena svarbiausių architektūrinių dominančių, siejamų su Vilniaus istorinio centro kultūrinio identitetu. Šią bažnyčią misionierių vienuolija pradėjo statyti 1695 m. Statybos užsitęsė 35 metus: stigo lėšų, mieste 1706 m. kilus gaisrui sudegė bažnyčios stogas, statybą pristabdė 1708 m. švedų invazija, 1709–1710 m. maro epidemija.

1730 m. bažnyčia konsekruota Viešpaties Dangun Žengimo vardu. 1750–1754 m. pagal Jono Kristupo Glaubico projektą paauskštinti bažnyčios bokštai, užstatyti frontonai, 1755–1756 m. pristatytas priebažnytis, o šiuos elementus gausiai išpuošė rokociniai lipdiniai“ / <https://www.vilnensis.lt/atnaujina-misionieriu-ansamblis/>

Miglos apgaubti Vilniaus Misionieriai

VSAA specialistė Jurga Jackevičiūtė-Meškinė pristatė vakaro viešnią – menininę, paveldosaugos aktyvistę Rėdą Brandišauskienę. Savo profesinį kelią pradėjusi kaip teisininkė, ji po studijų Vilniaus dailės akademijoje yra šios aukštosios mokyklos doktorantė. Vakaro vedėja įvardijo problemą, kuri inspiravo ir vakaro programą, ir, matyt, daugelį viešnios veiklų: įtampa tarp siekio išsaugoti paveldą ir nekilnojamojo turto vystytojų interesų.

Brandišauskienė pasisakė trejetą metųėjusi ir viceministrės pareigas Aplinkos apsaugos ministerijoje

Stiklių gatvė Vilniuje

Kiemelis su V. Krutinio skulptūra.

(2016–2019 m., atsistatydino), esanti aktyvi Užupio bendruomenės narė, dalyvavusi ir akcijose prieš agresyvias statybas šiame rajone, dabar mananti, kad meno kalba kaip protesto forma yra prasmingiausia. Kaip žinia, iš „Užupio respublikos“ žvelgiant regimas šis ant Išganytojo kalvos iškilęs kontrastingas pastatų derinys – Misionierių bažnyčia su vienuolynu ir „Misionierių sodai“. Šias naująsias statybas ji įvardijo nusikaltimu.

Mūsų dėmesys atkreiptas į ant VSAA salės sienos kabančią Vilniaus panoramos nuotrauką – tai autorės skaitmeninis koliažas „Balta tamsa. Parašų migla“, sukurtas pasitelkiant istorinę XIX a. Vilniaus fotografiją (J. Czechowicz, „Vilniaus bažnyčios nuo Pilies kalno“, 1870–1880 m.), uždėdam ant jos palaiminusių „Misionierių sodų“ atsiradimą parašus (šioje kompozicijoje – ir kultūrininkų apgailėto buvusio kultūros ministro Šarūno Biručio parašas).

Svarbiausias vakaro momentas – Brandišauskienės su komanda sukurtas trumpametražio filmo „Balta tamsa“ peržiūra. Kūrinys jau nekart viešai rodytas, jis pristatomas: „Vieną 2025 m. kovo vakarą Vilniaus senamiesčio kontekstui svetimi ant Išganytojo kalvos Misionierių ansamblyje pastatyti pastatai paskandinti rūke. Tai meno instaliacija, laikinai atimanti iš daugiabučių naudotojų jų tariamai ‘išsigytą’ senamiesčio panoramą, o miestui leidžianti atsikvėpti nuo į istorinį krašto vaizdį įsiterpusių naujadarų. Šia intervencija įvardijama nedarnius pokyčius įgalinusi migla, kartu ji ardoma, o galiai poetiškai atsukamas veidrodis. Trumpametražis filmas ‘Balta tamsa’ jungia šios vieno vakaro intervencijos dokumentiką ir specialiai sukurtą Dominyko Digimo muziką, įrašytą Misionierių ansamblio bažnyčioje drauge su joje girdimu miesto gausmu“ (operatorius Eitvydas Doškus).

Kadras iš filmo.

Brandišauskienė pasisakė pirmiausia galvojusi apie vienkartinę instaliaciją – pastatų panardinimą į miglą (specialiais prietaisais pučiant „dūmus“), bet supratusi, kad paprasčiau leidimą gauti filmavimui, taip ir gimusi „Balta tamsa“ (gal ir atsitiktinumo nulemtas, bet išties sėkmingas sprendimas). Aplinkybės (oro sąlygos) palankiai susiklosčiusios – teorinė tikimybė, kad pavyks pastatus panardinti į miglą, nebuvo itin didelė, bet idėja puikiai realizuota.

Autorė įvardijo tris šiuo filmu akcentuotas perspektyvas: 1) namo gyventojų – tarsi nekalti, bet ar nesama moralinės atsakomybės, kai pirkdamas butą išibrauni į paveldo teritoriją?; 2) verslininkų, projekto vystytojų, kurie brangiai parduoda ne tik gyvenamąjį plotą, bet ir vaizdą, senamiesčio panoramą (jų atsakomybė tarsi akivaizdi, bet – ar ne valdininkų, laiminančių šiuos projektus, „perspektyva“ aktualiausia? – A. P.); 3) piliečių, mūsų visų – ar nesame pernelyg abejingi tam, kas daroma Vilniaus senamiestyje?

Brandišauskienė pažymėjo, kad vykdant (bene nuo 2015 m.) „Misionierių sodo“ projektą buvo praleistas viešo aptarimo etapas. Ji priminė, kad Misionierių vienuolyną išties supo sodai, būtų buvę prasminga juos atsodinti (sovietmečiu viename vienuolyno pastate veikusi ligoninė, ji nugriovus liko plynė, kuria „vystytojai“ ir pasinaudoje).

Išties ir kaip meno kūrinys *per se* „Balta tamsa“ užburia poetiškais vaizdais – baltos miglos palaiptui apgaubiami ir modernieji Misionierių statiniai, ir architektūros ansamblis, tik bažnyčios smailėms viltinai išnyrant... Ir, suprantama, papildomą krūvį meno filmui suteikia užkoduotoji pilietinė žinia, „tylus šauksmas“, kurį pravartu išgirsti ir paveldą „modernintiems“ valdininkams bei verslininkams, ir mums, eiliniams vilniečiams, besigrožintiems sostinės senamiesčiu, bet neretai liekantiems nuošaly, kai jį kėsina.

Nukelta į 8 psl.

Vakarietiškosios linksmybės: *Calgary Stampede*

Ieva Marija Mendeikaitė

Prieš atvykdamas gyventi į Kanadą, nė nepagalvojau, kas yra tas populiarusis vietinis renginys *Calgary Stampede*. Girdėjau nuotrupų apie šio renginio esmę, mačiau draugų nuotraukas su kaubojiško stiliaus kepurėmis ir aplink lakstančiais buliais, tačiau niekuomet nesupratau, kodėl tiek daug dėmesio šiam įvykiui skiria pats Calgary miestas.

Truputėlį pašniukštinėjus ir pasiklausinėjus vietinių žmonių nuomonių ir istorijų, išsiaiškinau, kad *Calgary Stampede* (tiksliausias lietuviškas vertinys būtų bandos išgąstis arba masinis antplūdis) turi galias šaknis šalies istorijoje. Visų pirma, *Calgary Stampede* dažnai nuvertinama ją traktuojant kaip eilinę rodeo pramogą turistams, tačiau iš tikrųjų tai ganėtinai žavus Vakarų pasaulio vesterno idėjos, šalies agrokultūros bei vietinių čiabuvių tradicijų derinys.

Jeigu norime giliau pažvelgti į šio reiškinio susiformavimo pradžią, turėtume paminėti Guy Weadick, kuris buvo pirmasis *Stampede* pradininkas. G. Weadick buvo paprastas Amerikos kaubojus bei pramogų pasaulio šou atlikėjas New Yorke. 1912 m. G. Weadick nusprendė atvykti į Calgary, tuo metu mažą prekybinį miestelį, su senųjų Vakarų dvasios įkvėpta idėja čia įgyvendinti vieną didžiausių rodeo įvykių ir festivalių, kuriuos yra mačiusi Kanada.

Tuo metu Albertos provincija šventė vos kelerių metų įkurtuves, bet Calgary jau buvo žinomas dėl savo geležinkelių linijos ir augančios prekybos tinklų įtakos. Calgaryje taip pat gyveno daug ūkininkų, turinčių savo rančas bei auginančių įvairių galvijų bandas, o garsiausi iš šių ūkininkų buvo George Lane, Patrick Burns, A. E. Cross, Archibald J. McLean.

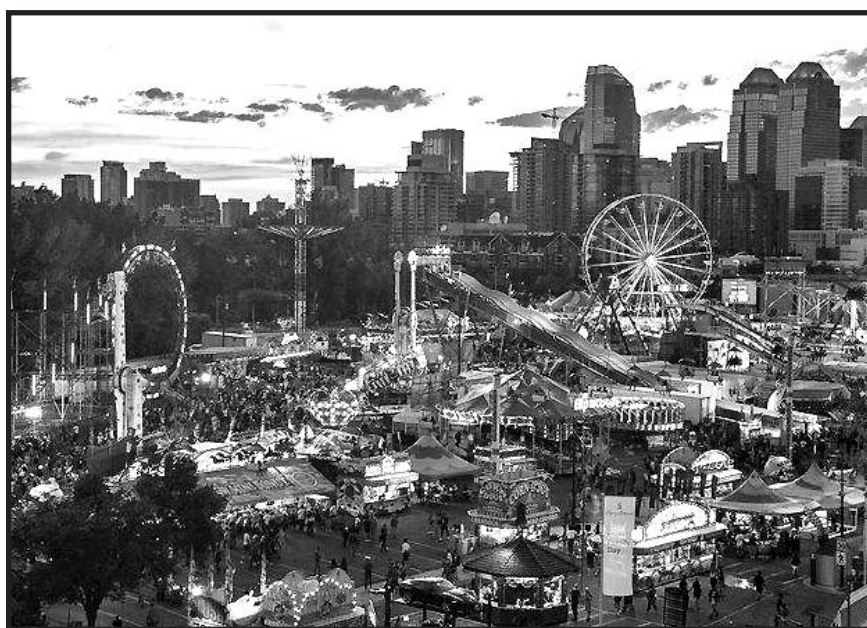
Šie vyrai, kurie tuo metu buvo praminti „didžiuoju ketvertu“, buvo įtakingiausi to laikotarpio Albertos ūkininkai ir pasižymėjo ne tik gyvulių auginimo versle, tačiau ir politikoje, alaus brandinimo bei gyvulių mėsos prekybos sferoje. Didžiajam ketvertui susitikus su G. Weadick ir išklašius jo idėjos surengti mieste didžiausią Vakarų dvasios kupiną rodeo festivalį, nekilo abejonių dėl finansavimo.

Taip bendromis šių penkių vyrų jėgomis buvo surengtas pirmasis *Calgary Stampede* festivalis. Festivalio metu buvo galima išvysti daugybę įvairių mėsininkų produkcijos, dalyvauti masiniame parade aplink miestą, susirungti įvairiose rungtyse su draugais bei stebėti gyvą rodeo pasirodymą.

Calgary Stampede idėja labai tvirtai susijusi su anksčiau minėta Vakarų pasaulio romantizavimo dvasia. Dėl šios priežasties, pagrindinės festivalio akimirkos atspindėjo amerikietiškas jomimo ant laukinio arklio (bronko), ant buliaus, veršelio gaudymo

Čiabuviai *Calgary Stampede* šventėje

Calgary Stampede iš paukščio skrydžio

virve, jaučio pargriovimo, komandinio gyvulio sugavimo virve bei vežimų lenktynių pramogas. Festivalio kostiumai taip pat atspindi vietinio kaubojaus archetipą – nepriklausomas, herojiškas ir truputėlį grubokas žmogus.

Būtent ši festivalio tematika ir paties kaubojaus idėja leido naujiems Vakarų Kanados naujakuriams ir ūkininkams susiliesti su miesto dvasia ir taip švęsti savo naujai besiformuojančią Albertos provincijos tapatybės idėją, nors urbanizacija ir modernumas buvo pradėję ganėtinai greitai daryti įtaką prerijų pasauliui. Įdomu ir tai, kad būtent šiame renginyje nuo pat jo įkūrimo pradžios matomi ir čiabuviai, ypač tie, kurie priklausė vienoms ar kitoms penkių pagrindinių genčių (Siksika, Kainai, Piikani, Tsuut'ina, Stoney Nakoda) bendruomenėms.

Tačiau čiabuvių dalyvavimas renginyje buvo komplikotas. 1912 m. čiabuvių kultūrinės ir tradicinės šventės Kanadoje buvo uždraustos, tačiau jie galėdavo dalyvauti *Stampede* festivalyje ir čia šokti, dainuoti, rengtis pagal savo tradicijas. *Stampede* tuo metu buvo itin svarbi šventė – čiabuviai įgavo platformą nekontroliuojamai reikšti ir puoselėti savo tradicijas. *Stampede* suteikė platformą vietiniams čiabuviams išsirengti savo „čiabuvių miestelį“, šiandien vietinių žinomą kaip „Elbow River Camp“ (lietu-

viškas vertimas turėtų būti panašiausias į Alkūnės upės stovykla, tačiau tai nėra tikslus vertimas, tik pažodinis).

Praėjus tam tikram laiko periodui šis čiabuvių miestelis įgalino čiabuvius išsaugoti savo suverenumą, kultūrinę pasididžiavimą bei edukaciją ateities kartoms, kurios galėjo sužinoti šią daugiau apie čiabuvių meną, kalbą, istoriją, protėvių kultūrą, papročius bei tradicijas.

Šiandien *Calgary Stampede* žinomas kaip didžiulis, grandioziškas renginys, pritraukiantis žmones iš viso pasaulio. Čia vykstančios rodeo varžytuvės laikomos vienomis iš pačių turtingiausių pasaulio rodeo varžytuvių, surenkamos daugiau nei 500 milijonų dolerių kiekvienais metais ir taip prisidedančios prie Kanados ekonomikos augimo.

Negana to, modernėjančiame pasaulyje retai kada galima išvysti mies-

te vaikščiojančius kaubojus ir kaubojas, susipažinti su įvairiomis agrokultūrinėmis parodomis, pamatyti gausų kiekį *country* muzikos atlikėjų performansų, sudalyvauti tradiciniuose kaubojiškuose paraduose ar išvysti miesto centre vyrų ar merginų ant arklio be balno. Šis renginys giliai įsišaknijęs ir tapęs Calgary miesto identiteto dalimi. Netgi galima išgirsti tokį terminą kaip „Stampede dvasia“, reiškiantį vietinių pasididžiavimą.

Calgary Stampede – neabejotinai visų kanadiečių, tačiau ypač – Albertos provincijos gyventojų mylima tradicija ir tikrosios kanadietiškosios dvasios simbolis. *Stampede* taip pat skatina bendruomenės veiklumą, turizmą ir atkreipia dėmesį į skirtingas vakariečių ir čiabuvių kultūras, nei vienos jų nesumenkinant ar neiškeliant aukščiau kitos. Taip pat daugelis kanadiečių į *Stampede* žiūri kaip į tiltą tarp miestietiškojo ir provincijos gyvenimo, primenant, kad visi Kanados gyventojai, nesvarbu kurioje šalies vietoje jie gyventų, yra kilę iš vietinių ūkininkų ir darbininkų, įkūnijančių Kanados istoriją.

Vis dėlto yra ir neigiama tokio renginio pusė, t. y. gyvūnų išnaudojimo tema. Ne vienas gyvūnų teisių aktyvistas bei žmogus, jaučiantis empatiją mus supantiems keturkojams, kritikuoja *Stampede* festivalį kaip nedraugišką gyvūnams. Anot šių žmonių, renginiai, skirti pramogoms su gyvūnais, linksmi tik juose dalyvaujantiems žmonėms, kai tuo metu gyvūnai nuo to tik kenčia.

Svarbu paminėti, kad nuo pirmųjų savo renginio organizavimo metų *Stampede* planuotojai gerokai pasistūmėjo į priekį su gyvūnų teisių klausimu, stengdamiesi palaikyti renginį kaip galima draugiškesnį, etiškesnį gyvūnų atžvilgiu, atkreipiant dėmesį ir į čiabuvių įtaką renginiui. Ir nors pats renginys kompleksiškas ir turi labai daug niuansų, tai vis dėlto vienas iš tokių įvykių, kuriuos verta pamatyti ir sudalyvauti.

Kaubojojė

JUDITA VAIČIŪNAITĖ „KAI PRABUNDANTIS MIESTAS...“

ANAPESTAI

1

Dar išgirsti man leisk
 šitą nemigos giedantį strazdą
 mėlynžiedžių alyvų kvėpėjimo,
 rūko naktim,
 kai balkonas senamiesty
 virsta į mažą estradą,
 kai beribis aušros horizontas,
 dar man neatimk
 šito nemigos aukšto pasaulio,
 kai blyškūs žvaigždynai
 tebespindi į širdį
 vienatvės šventoj valandoj,
 kai prabundantis miestas
 alyvinį dangų išdidina,
 kai suūžia po tiltais
 skaidrėjantis upių vanduo.

2

Kalendoriai
 su Vilniaus senamiesčio
 gatvių planais,
 kalendoriai
 su bronziniais mušančiais
 mirusių laikrodžiais,
 šimtamečiai vijokliai,
 voratinklių raštais plonais
 kiemo arką apraizgę,
 atgal į namus
 nebeleidžiantys,
 man baisu jūsų šlamesio –
 auga ant stalo krūva
 užmirštų, išrašytų,
 nublukusių saulėj bloknotų
 su kurčiais telefonais,
 tuščiais adresais –
 kruvina
 praeitis,
 jau pavirtusi strofomis,
 po ūkanotu
 atminties dangumi,
 kai diena,
 prisipildžius kartybės,
 kris geltonu lapu
 ant užsnūdusios kariatidės.

3

Vėl kirpyklos kvadratiniam veidrody
 keiskitės,
 metų laikai,
 atspindėkit purių chrizantemų

rusvėjančias garbanas
 vazoje
 ir tą veidą, kurį,
 troleibusui atūžus,
 tamsoj palikai,
 įvažiavus į lapkričio naktį –
 bežvaigždę, bevaisę,
 bedvasę;
 vėl kirpyklos kvadratiniam veidrody
 kerpamas krisk,
 liūdesy,
 vėl užmiršk, kaip diena po dienos
 mus beviltiškas nerimas
 vijos,
 vėl apgobk chrizantemų krūmyną
 šarmos nėriniais,
 ko delsi:
 tie praeiviai, tos gatvės, tie miestai –
 jau prieblandos veidrodžio
 vizijos.

4

Tai atodrėkio gyvas vanduo –
 tai čelestą, čelestą, čelestą
 išgirstu,
 tai į smegenis laša šviesa
 nuo snieginųjų stogų,
 čia neleista tylėti
 lyg marmuro kaukei ant sienos,
 čia leista
 gaivalingai dainuoti
 iš džiaugsmo giedroj
 be jokių pastangų.
 Tai begonijos degantį žiedą
 regiu besiskleidžiant,
 palangėj

mažas molio vazonas
 su žemės kvapu,
 tai dienos vidurys, –
 nors atodrėkio saulė
 nušvinta virš miesto
 šaltai dar ir blankiai,
 spinduliais tartum gebenėm
 raizgo
 pravertas balkono duris.

KIEMAS SU ARKADOMIS

Paskui bus vėl pavasaris.
 Ir sniegas vėl sutirps
 kaip klavesino garsas,
 ir purvinas kiemų galerijas
 pripildys rūkas –
 mėlynas ir salsvas,
 ir nudažys padžiautas paklodes...
 Tas vienas vakaras.
 Tas vienas kartas.
 Paskui nubluks kaip rašalo dėmė
 ant paliktų stalų,
 kaip renesansas...
 Ir vėl kitaip pasikartos
 šiaurietiškos,
 lengvu ledu aptrauktos arkos.
 Ir bus itališkas pajuodęs kiemas
 panašus į mažą tuščią salę.
 Ir prievartėj girdėsi tuos,
 kurių seniai nėra –
 tuos kiemsargius ir arklius...
 Kažkur arbatą gers...
 Arkados prieblandoje nubrėš
 simetriją ir saulę...

Janas Bulhakas (1876–1950). Vilnius

Lacrima – Marija Katiliūtė

Atkelta iš 3 psl.

Norėdami įsitikinti Putino autorystę, klasiko artimieji tyrinėjo litaniją, ieškojo duomenų. M. Slavėnienės laiškuose Brazdžioniui – tarp visų rūpesčių – taip pat ir eiliuotos „Marijos litanijos“ autorystės klausimas: *Del Putino vardu sklindamos Lietuvoje Litanijos, man pavyko tiek išsiaiškinti, kad ji vis dėlto gal ne Putino sukurta. Kada aš ją visą gavau ranka nurašytą Lietuvoje<...>, iškart labai suabejojau, kad tai būtų Putino kūryba. Litanija absoliučiai neturi Putino poezijai būdingų ypatybių (metafizinio elemento, stilistinio grožio). Nors litanijos eiliavimo technika nebloga, bet religinės minties interpretacija gana naivi, liaudinė, tikinčiai-tradicinė. Be to, maždaug prieš metus vienas asmuo, atvykęs iš Lietuvos, mane specialiai painformavo, kad Litanijos autorė esanti kažkokia Kubilienė (bene buvusi vienuolė). Ji plačiau literatūroje nesireiškianti, rašinėjanti tik šiaip sau, iš pamėgimo. Taip aš ir linkusi palaikyti nuomonę, kad Litanija ne Putino. <...> Ir mūsų, ne vien tik mano, bet visų literatūros darbuotojų atsakomąsias uždavins surasti tikrąjį autorių. Kaip jį surasti? Aš jau seniai bandau. Tuoj po Litanijos iškilimo viešumon užsieny, užklausiau Emiliją, ar po Putino mirties nerasta jų bute, stalčiuose Litanijos kūrimo žymių: rankraštinių juodraščių, eilučių derinimo ir pan. Emilija atsakė, kad jokių pėdsakų neužteigė. Toliau tuo klausimu susirašinėjau su Al. Žirguliū, ir su Irena [Kostkevičiūte – J. I.]. Pradžioje jų nuomonės buvo lyg dviprasmiškos, bet vėliau, ypač Irena, pradėjo griežtai neigti, kad tai ne Putino, nurodydama, kaip Jums asmeniškai pasakojau, net dvi Litanijos autorės. Taigi mano tokio būdu (per laiškus) dėtos pastangos nepasiekė tikslo – autorius neišryškėjo. <...> Žodžiu, tenka ieškoti duomenų visur, kur jų būtų galima užtikti, o su sprendimu dar neskubėti. Gal kada ateis laisvo žodžio gadynė, ir Lietuvos rašytojams nereikės slapstyti po kaukėmis... (Iš V. Slavėnienės laiško, rašyto 1971.10.05).*

Ir ta diena, žinoma, atėjo. Bet dar prieš tai, 1983 m. Marija Katiliūtė ėmė pasirašinėti slapyvardžiu *Lacrima* (ita-

ly, lotynų kalbose reiškia *ašara*). Lietuvai ėmus laisvėti, nebereikėjo slapstytis religinės poezijos kūrėjams, Marijos litanijos autorystė taip pat nebuvo paslaptis. B. Brazdžionis susegtą litanijos mašinraštį įdėjo į perlenktą storerinio popieriaus lapą ir savo ranka užrašė: *Lacrima / ROŽĖ PASLAPTIN-GOJI* (Švč. Mergelės Marijos litanija).

1989 m. po ilgos 45-erių metų pertraukos B. Brazdžionis aplankė Lietuvą. Tais metais „Periodikos“ susivienijimas Vilniuje išleido *Lacrimos* slapyvardžiu pasirašytą sonetų rinkinį „O Vilniau, Vilniau“, kurį autorė dedikavo poetui B. Brazdžioniui: *Didžiam Maestro – tik... ašara – / Lacrima – Marija Katiliūtė / Vilnius, 1989.05.26*. Tikėtina, kad šie du religinės poezijos kūrėjai tąkart buvo susitikę...

Trumpai apžvelkime ir kitas B. Brazdžionio išsaugotas M. Katiliūtės *Lacrimos* rankraštines knygas.

Iš susegtų mašinraščio lapų 1975 m. sudarytoje sonetų knygoje „InteroboadaltareDei“ (Einu prie Dievo altoriaus) yra autorės rankraščio užrašų. Prieštutulinio lapo apačioje įrašytos dvi raidės MK, tituliniam lape ranka įrašytas autorės slapyvardis *Lacrima*; sekančiame lape vėl autorės įrašas: *Senajo Romos mišiolio (įvesto 1570 m. popiežiaus šv. Pijaus V-ojo, galiojusio beveik 400 metų) atminimui*. Visų rinkinyje publikuojamų sonetų pavadinimai yra tik lotynų k.

Kietais lino spalvos drobiniais viršeliais įrištas 1989 m. sudarytas eilėraščių rinkinys „Amžinuoju keliu“. Knygoje – 182 mašinraščio lapai, kuriuose 1959–1987 metais sukurti eilėraščiai. Susidaro įspūdis, kad ši *Lacrimos* rankraštinė knyga labiausiai patraukė B. Brazdžionio dėmesį, poetas ją ne tik atidžiai skaitė, bet ir trijose vietose įdėjo lapelius su savo siūlomais pataisymais.

Šiais, 2025-aisiais metais, minint vieno žymiausių Lietuvos menininkų, dailininko ir kompozitoriaus Mikalojaus Konstantino Čiurlionio 150-ąsias gimimo metines, itin aktualus *Lacrimos* poezijos rinkinys *Gyvenimo šventė* (Sonetai M. K. Čiurlionio paveikslų temomis). 102 mašinraščio lapų knyga sudaryta iš sonetų, parašytų 1968–1989 m.

Žvaigždžių sonata – Allegro

– Ar nebijai žvaigždynuose paklysti?
Kaip rasti kelią grįžti atgalios?..
– Kam sykį lemta žvaigždele sušvisti,
To žemėn grįžti nieks nesuviliuos.

Aš tiktai dulkė. Mano vardas Niekas...
O ieškau To, Kuris visur Yra.
Jo šviesų sostą virš žvaigždžių pasiekia
Mana mintis – jei nuolanki, tyra.

Ieškoti, kilti, siekti idealo,
Spindėti, šviest mažyte žvaigždele
Ir – nenukritus – degti ligi galo! –
Tokia dulkelės laimė ir dalia.

Aš – niekas, jeigu tik žeme kvėpuoju,
Aš – Dievo vaikas, jei Jame liepsnoju!..
1975.I.6.

Po 1990-ųjų Kovo 11-osios, religinės poezijos autoriai, religinių leidinių leidėjai ir redaktoriai galėjo laisvai skelbti savo žodį, skaitytojais galėjo pasimėgauti jų kūryba. *Lacrima* ir toliau rašė, knygas leido jau Lietuvoje. 1990 m. pakartotinai išleista JAV 1976 m. pasirodžiusi *Negestanti liepsna: Sonetai Jėzaus širdžiai ir naujas eilėraščių rinkinys Troškulys: Religinė lyrika*. 1993 m. – dvi knygos: *Septynios gelmės: Eilėraščiai ir Aterk man lūpas! Giesmės*. 1994-aisiais religinės poezijos gerbėjai vartė net tris naujas *Lacrimos* poezijos knygas: *Švč. Mergelės Marijos litanija, Tikėjimo paslaptis: Šv. Mišių mąstymai sonetais, Magnificat: Religinė lyrika*. Papildytas sonetų rinkinys *O Vilniau, Vilniau!*.. pasirodė 1997 m., poetinių meditacijų knyga *Tau, Marija!: meditacijos Rožinio Karalienei – 2000 m.*

2004 m. balandžio 16-ąją Maironio lietuvių literatūros muziejuje skaitytojams pristatytos M. Katiliūtės-*Lacrimos* knygos: 2002 m. išėjęs rinkinys *Ir tisi į gilumą: Žvilgsniai per M. K. Čiurlionio paveikslus* ir 2003–2004 m. išleisti meditacijų liturginių metų sekmdieniams, šventėms ir iškilmėms skirti leidiniai *Jausti su Bažnyčia* (3 knygos). Likus metams iki paskutinės kecionės Amžinybėn, 2015 m. išėjo papildyta Rožinio meditacijų knyga *Mergelės žiedas: meditacijos Rožinio Karalienei*. Renginyje dalyvavo pati autorė kartu su savo broliu, politiku Povilu Katiliumi.

Sudėtingos, skaudžios patirtys, vėliau saugumo grasinimai, kalėjimo sko-

nis, slapti įžadai Dievui, vertė M. Katiliūtę tapti drovia, tylia, užsidariusia sąvyje. Kukli, Dievui gyvenimą pašventusi vienuolė mažai kalbėjo ar rašė apie save.

Tik 2014 m. paskelbtas tekstas, kuriame ją kalbina bendrakursė Evalda Strazdaitė-Jakaitienė. Marija atvirai pasakoja: *tam tikra prasme visada buvau vieniša. Ir nepasakyčiau, kad tai yra kokia lemtis. Kiekvienas žmogus yra visiškai individualybė. <...> Buvo ypatingas metas, viskas sąlygota. Jeigu norėjai nuoširdžiai, nemeluodamas sau kurti, tai tikrai buvai vienišas. Buvo būrelis artimų žmonių, kurie galėjo tai žinoti, kai ką parodydavai... Su rašytojais jokių ryšių neturėjau. Todėl taip keistai gyvenimas ir susiklostė. Mano poezija pasklido po pasaulį visokiais būdais, visokiais vardais ir be vardų. Tas trikdė, bet paskui pripratau, atrodė, kitaip ir būti negali. Svarbiausia – poezija pati atrado kelią. Jeigu nori dalytis, atiduoti save, tai kam reikia akcentuoti, kas tu esi? Jei kiti tave išgiršta ir pasisavina tavo mintis, – daugiau nieko ir nereikia (skaudina tik tekstų iškraipymai). Kiti rašytojai buvo pripažinti: turėjo vardus, premijas, honorarus, tam tikrą padėtį visuomenėje... Aš gyvenau be viso šito. Kadangi taip buvo visada, visą laiką, aš tikrai nenoriu būti išviliota iš savo „paslėpto“ gyvenimo: jis man jau yra savas. Ir dabar išvesta į šviesą, elgtis taip, kaip visi kūrėjai, aš ir nemoku.*

Minėtame pokalbyje M. Katiliūtė-*Lacrima* prisipažįsta: *aš niekada nesijaučiau esanti poetė... Tai per daug garsiai skamba. O talentas nesiprašė pripažįstamas. Koks Dievo duotas, toks yra...*

Kančios lydėtas sudėtingas gyvenimas pasikeitė Lietuvai ėmus laisvėti: nebereikėjo slapstyti, bijoti saugumo pakalikų, galėjo laisvai išpažinti meilę Dievui, rašyti religinius eilėraščius ir sonetus, leisti knygas, neslepiant savo autorystės. *Atgimimo metai atnešė daug naujų vilčių. Tik jėgos jau nebe tos. Ir Kelionės tikslas artėja... Ačiū visiems už gera, kurį per juos patyriau. Prašau atleidimo, jei ką nenorėdama įskaudinau. Ir pati tiesiu ranką tiems, kurie savosiose laikė akmenis...*

Savosios tylios, bet prasmingos Kelionės tikslą Marija Katiliūtė-*Lacrima* pasiekė 2016 m. liepos 6-ąją, eidama 86-uosius metus. Kūrybos neapleidusi iki paskutiniųjų dienų, nemažą jos dalį paliko rankraščiuose.

Kauną papuošė nauji įspūdingi meno kūriniai

Atkelta iš 4 psl.

Pasitelkus profesionalius skulptūros ir mažosios plastikos meistrus, naujieji bareljefai įtaigiai pasakoja svarbiausius Kauno istorijos momentus. Projekto pradžia siejama su 1812 m. birželio 25 d. Napoleono Bonaparto laišku, parašytu Kaune ir vėliau paroduotu Paryžiaus aukcione. Šis istorinis dokumentas tapo įkvėpimu sukurti bareljefą, skirtą Napoleono Didžiosios armijos žygiui per Kauną.

„Vienas žmogus yra labai daug prisidėjęs prie Kauno reklamos ir nėra gavęs Santakos ordino. Galima būtų įteikti jam, tiesa – po mirties. Tai Napoleonas Bonapartas I, labai mylėjęs Kauną. Nors jis praleido mieste tik 4 dienas, čia parašė 22 žinomus laiškus – visuose gyrė Kauną. Iš viso Kauno vardas paminėtas 155 dokumentuose,

tuo tarpu Lietuva – du kartus mažiau“, – apie pirmojo bareljefo idėjos atsiradimą ir inspiraciją pasakojo akcento iniciatorius, Vyčio paramos fondo direktorius Vilius Kavaliauskas.

Pasak jo, vystantis idėjai, projektas išsiplėtė – bronzinėse plokštėse atgimė ir miesto įkūrimo bei Laikinosios sostinės laikotarpiai, atspindintys turtingą ir daugiasluoksnę Kauno istoriją. Trys bareljefinės plokštės tapo dideliu ir kūrybiškai gyvu projektu. Ypač daug dėmesio skirta Laikinosios sostinės reprezentacijai. Meistrų sukurtus elementus reikėjo keisti, atsižvelgiant į UNESCO pripažinimo kriterijus ir išskirtinį dėmesį modernistinei Kauno architektūrai.

Atskiros detalės čia pasakoja ir apie Žalgirio mūšį, ir apie Stepono Dariaus bei Stasio Girėno skrydį per Atlantą, prisimintas ir Lietuvos pre-

zidentai bei lėktuvų konstruktorius Antanas Gustaitis, papasakota apie ilgametį Kauno burmistą, Vasario 16-osios Akto signatarą Joną Vileišį, be kurio indėlio miestas atrodytų visai kitaip. Dėmesys skirtas ir modernistiniams pastatams, kurie įprasmino tuomečius architektus.

Senajam Kaunui skirta plokštė, kurios pagrindu panaudota Tomašo Makovskio 1600 m. graviūra, vaizduoja, kaip galėjo atrodyti prekes plukdę laivai, pirmieji jūreiviai, Kauno žengimas į Hanzos miestų sąjungą. Vienas iš įdomiausių elementų – „sparnuotasis husaras“, apie kurį daug rašo istorikai, tačiau jo vaizdo iki šiol neturi nė vienas Lietuvos muziejus.

Kūrybinis šio bareljefo procesas truko net trejus metus. Veneri metai buvo skirti projektavimui ir derinimui, likusieji – gamybai. Prie kūrinio dirbo net devyni skulptoriai ir trys 3D dizaineriai. Projektas finansuotas ir įgyvendintas per Kauno miesto savivaldybės programą „Kauno akcentai“. Jau nuo pirmųjų jo atidengimo dienų čia būriavosi ir kūriniu gėrėjosi daug kauniečių bei miesto svečių.

A. Vaškevičiaus nuotr.